

ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน

دنظر دونอ่อนน้้า¹, สมบัติ อ้ปมระกา²

¹คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

²สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

دنظر دونอ่อนน้้า, สมบัติ อ้ปมระกา. (2568). การพัฒนาคู่มือภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน. วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย ปีที่ 8(1), 2568 : 11 – 23.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคู่มือการส่งเสริมความรู้ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความรู้และทัศนคติ ก่อนและหลังการส่งเสริมความรู้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในศึกษา คือ นิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีการศึกษา 2565 จำนวน 42 คน ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย คู่มือการส่งเสริมความรู้ แผ่นพับ แบบทดสอบวัดความรู้ และแบบวัดทัศนคติ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติการทดสอบสมมติฐาน Paired t-test ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพของคู่มือการส่งเสริมความรู้ เท่ากับ 81.67/87.86 ดัชนีประสิทธิผลของคู่มือเท่ากับ 0.7250 แสดงให้เห็นว่า นิสิตมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้คิดเป็นร้อยละ 72.50 ก่อนการส่งเสริมความรู้ นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยความรู้โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง หลังการส่งเสริม นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยความรู้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้ก่อนและหลังการส่งเสริม พบว่า นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยความรู้หลังส่งเสริมสูงกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และก่อนการส่งเสริมความรู้ นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย และหลังการส่งเสริม นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทัศนคติก่อนและหลังการส่งเสริม พบว่า นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติหลังการส่งเสริมสูงกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p < .05$)

คำสำคัญ : คู่มือการส่งเสริม, ภูมิปัญญา, การใช้ประโยชน์, พืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียง, ความรู้, ทัศนคติ, ภาคอีสาน

The Wisdom and Utilization of *Derris scandens* (Roxb.) Benth Medicinal Plants in Isan Community

Danuporn Dononbao¹, Sombat Appamaraka²

¹Faculty of Environment and Resource Studies, Mahasarakham University
Kham Riang Sub-District, Kantharawichai District, Maha Sarakham province 44150

²Walai Rukhavej Botanical Research Institute, Mahasarakham University
Kham Riang Sub-District, Kantharawichai, Maha Sarakham Province 44150

Danuporn Dononbao, Sombat Appamaraka. (2025). The Wisdom and Utilization of *Derris scandens* (Roxb.) Benth. Medicinal Plants in Isan Community. Thai Journal of Environmental Studies. 8(1), 2025 : 11 – 23.

Abstract

The purpose of this research was to develop a manual for promoting knowledge, wisdom and utilization of *Derris scandens* (Roxb.) Benth. medicinal plants in Isan communities. and to study and compared knowledge and attitudes before and after knowledge promotion. The sample of the study were 42 students in 2nd year undergraduate students, Department of Environmental Education, Faculty of Environment and Resource Studies Mahasarakham University academic year 2022, selected by purposive sampling. The instruments used to collected data included, a manual promotion, brochures, test about knowledge and attitude. The statistics used for data analyzed by a frequency, a percentage, a mean, a standard deviation and for testing hypotheses the paired t-test. The results of the study showed that the efficiency of the of the manual promotion knowledge was 81.67/87.86 effectiveness index (E.I) of 0.7250 show that the undergraduate students progressed their learning at 72.50 percent. And before manual promotion knowledge of the undergraduate students had mean of knowledge score at medium level, after the manual promotion knowledge, the students had mean of knowledge score at highest level. When compared mean score for before and after it indicated that undergraduate students had knowledge score more on after than before with significant at .05. Before manual promotion knowledge the students had attitude score at agree level and the attitude after at strongly agrees level. When compared mean score for before and after it indicated that undergraduate students had attitude score more on after than before with significant at .05 (p < .05)

Keywords : Promotion, Wisdom, Utilization, Medicinal Plants, *Derris scandens* (Roxb.) Benth. Knowledge, Attitude, Northeast

1. บทนำ

เมื่อมีการเจ็บป่วยมนุษย์พยายามหาทางแก้ไข บำบัดรักษาเพื่อความอยู่รอด และหายจากโรคภัยไข้เจ็บนั้นๆ มีประวัติที่อ้างอิงได้ว่า มนุษย์เรารู้จักเก็บตัวยาจากพืชสมุนไพรในท้องถิ่นมารักษาอาการเจ็บป่วย นับเป็นเวลาก่อนคริสตกาล ประมาณ 3,600 ปี และได้มีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับแต่ละยุคแต่ละสมัย เพื่อให้มีผลต่อการรักษา แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันมีการเพิ่มของจำนวนประชากรโลกเป็นจำนวนมาก ทำให้มีความต้องการใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น เกิดการแย่งชิงทรัพยากรต่างๆบนโลกทำให้ไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ แม้ว่าปัจจุบันความก้าวหน้าและเทคโนโลยีทางการแพทย์ได้มีการพัฒนาแบบก้าวกระโดดและมีระบบการรักษาที่ทันสมัย แต่ในชุมชนชนบทที่อยู่ห่างไกลยังคงใช้สมุนไพรที่อยู่ในธรรมชาติหรือในท้องถิ่น มาใช้ในการรักษาโรค ด้วยความเชื่อมั่นในองค์ความรู้และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ประกอบกับ การหาพืชสมุนไพรต่างๆได้ง่าย (องค์การเภสัชกรรม, 2554: เว็บไซต์)

พืชสมุนไพรเป็นทางเลือกในการดูแล รักษาและป้องกันโรคทั้งในรูปแบบของยาและผลิตภัณฑ์อาหารเสริมที่เป็นกระแสนิยมของคนทั่วไปในยุคปัจจุบัน เนื่องจากมีประสิทธิภาพที่ดี ต่อยอดได้ และประหยัดค่าใช้จ่ายได้ ทำให้ประชาชนมีความสนใจในการใช้ผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติและเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในท้องถิ่น สำหรับพืชสมุนไพรในประเทศไทย ยังมีอีกหลายชนิดที่ยังไม่ได้รับการศึกษาสรรพคุณทางเภสัชวิทยา จากแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทยฉบับที่ 1 (2560-2564) พบว่าอุตสาหกรรมสมุนไพรได้รับการคาดการณ์ว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพและสามารถสร้างความยั่งยืนในฐานะส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมเป้าหมาย ทั้งอุตสาหกรรมที่มีศักยภาพและกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่ออนาคต นอกจากนี้ ยังเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบริบทที่คาดการณ์ว่า จะส่งผลต่อความยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตในประเทศไทยได้ ทั้งในส่วนของคุณลักษณะการเจ็บป่วย และการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยในอนาคตอันใกล้ ส่งผลให้มีแนวคิดในการใช้พืชสมุนไพรเพื่อเป็นทางเลือกในการรักษาโรคและเสริมสร้างสุขภาพ ซึ่งช่วยสร้างความมั่นคงทางด้านสุขภาพ และการลดภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพอีกทางหนึ่งด้วย (มหาวิทยาลัยมหิดล คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, 2563: เว็บไซต์)

เถาวัลย์เปรียง (*Derris scandens* (Roxb.) Benth) เป็นพรรณไม้ที่เกิดขึ้นเองตามชายป่าและที่โล่งทั่วไป เป็นพรรณไม้ที่มีมากที่สุดในประเทศไทย เป็นไม้เถาเลื้อยขนาดใหญ่สามารถเลื้อยไปได้ไกลถึง 20 เมตร มีกิ่งเหนียวและทนทานเถาวัลย์เปรียงเป็นสมุนไพรที่มีความถี่ในการใช้และปรากฏในตำรายาสูงมากชนิดหนึ่ง สรรพคุณของเถาวัลย์เปรียง ได้แก่ ใช้เถาเป็นส่วนประกอบในตำรับยาแก้พิษ แก้เหน็บชา ถ่ายเส้นเอ็น แก้เส้นเอ็นขัด แก้เมื่อยขบ ทำให้เส้นหย่อน แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้ไข้ ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ แก้โรคบิด แก้โรคหวัด แก้ไอ ขับเสมหะ ถ่ายเสมหะลงสู่หลอดอาหาร ถ่ายอุจจาระ และอื่นๆ หมอยาบางพื้นที่ท้องถิ่น ใช้เป็นยาแก้อาการตกขาว คาดว่ามาจากฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของเถาวัลย์เปรียง ที่มีฤทธิ์เพิ่มภูมิคุ้มกันจึงอาจจะเป็นกลไกที่ช่วยให้อาการตกขาวดีขึ้น เถาวัลย์เปรียงเป็นพืชสมุนไพรที่ปรากฏอยู่ในบัญชียาหลักแห่งชาติในปี พ.ศ. 2561 มีสรรพคุณรักษาอาการปวดเมื่อยต่างๆ เทียบเท่ากับยาแพทย์แผนปัจจุบัน ที่มีชื่อว่า ยาไดโคลฟีแนคและ ยานาโปรเซน (กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2546: เว็บไซต์)

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความต้องการศึกษาภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน โดยการพัฒนาคู่มือการจัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียง ให้กับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีและเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาสมุนไพรไทยให้คงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อพัฒนาคู่มือการส่งเสริมภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียง ในชุมชนภาคอีสานให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

2.2 เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน ก่อนการส่งเสริมและหลังการส่งเสริม

2.3 เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบทัศนคติต่อภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน ก่อนการส่งเสริมและหลังการส่งเสริม

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

3.1 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นิสิตระดับปริญญาตรี สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีการศึกษา 2565 จำนวน 276 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 10 มกราคม 2566)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ประชาชนชาวบ้านในพื้นที่ หมู่ที่ 6 ชุมชนบ้านป่าเลี้ยว ตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 5 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีการศึกษา 2565 จำนวน 42 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) เครื่องมือที่ใช้ถ่ายทอด

1.1 คู่มือการส่งเสริม ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน

1.2 แผ่นพับ เรื่อง ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน

2) แบบวัดและประเมินผล ได้แก่

2.1 แบบทดสอบวัดความรู้ แบบทดสอบความรู้ก่อน ระหว่าง และหลังเรียน จำนวน 20 ข้อ โดยออกสอบเป็นแบบปรนัย 4 ตัวเลือก คือ ก ข ค และ ง

2.2 แบบวัดทัศนคติต่อการใช้ประโยชน์จากพืชเถาวัลย์เปรียง ก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 10 ข้อ โดยใช้เกณฑ์วัดทัศนคติ 3 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วย ไม่แน่ใจ และไม่เห็นด้วย

2.3 แบบสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้าน เรื่อง ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บ รวบรวมข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาข้อมูลพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชเถาวัลย์เปรียง ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์

1) ศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับข้อมูลพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ภูมิ

ปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน

2) สัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้านในพื้นที่ชุมชน หมู่ที่ 6 ชุมชนบ้านป่าเลี้ยว ตำบลบ้านเม็ง อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 5 คน เรื่อง การใช้ประโยชน์ องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียง

3) นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจและการสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้าน มาสังเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบคู่มือ แผ่นพับ แบบทดสอบความรู้และแบบวัดทัศนคติ เพื่อเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

ภาพประกอบที่ 1 การสำรวจและการสัมภาษณ์ข้อมูล

ระยะที่ 2 การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือ

1) จัดทำคู่มือการส่งเสริมภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน

2) จัดทำแผ่นพับให้ความรู้ เรื่อง ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน

3) จัดทำแบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับการภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน จำนวน 20 ข้อ มีขั้นตอนในการออกแบบ คือ ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จัดทำโครงร่างแบบทดสอบความรู้

4) จัดทำแบบวัดทัศนคติต่อภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียง ในชุมชนภาคอีสาน จำนวน 10 ข้อ มีขั้นตอนในการออกแบบ คือ ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จัดทำโครงร่างแบบวัดทัศนคติ

5) นำคู่มือ แผ่นพับให้ความรู้ แบบทดสอบวัดความรู้และแบบวัดทัศนคติ เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญให้พิจารณาความถูกต้องและเหมาะสมของเนื้อหาเพื่อนำไปทดลองใช้

ระยะที่ 3 กระบวนการถ่ายทอดความรู้และเก็บรวบรวมข้อมูล

1) จัดกิจกรรมการส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญา และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรสมอไทยในชุมชนภาคอีสาน

ภาพประกอบที่ 2 ดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมความรู้

2) วัดผลก่อนการส่งเสริมความรู้ โดยใช้แบบทดสอบวัดความรู้ และแบบวัดทัศนคติต่อภูมิปัญญา และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรสมอไทยในชุมชน

3) จัดกิจกรรมการส่งเสริมความรู้ ภูมิปัญญา และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรสมอไทยในชุมชนภาคอีสานภาคอีสาน

ภาพประกอบที่ 3 วัดผลความรู้ และทัศนคติสำหรับการส่งเสริมความรู้

4) วัดผลระหว่างการส่งเสริมความรู้ภูมิปัญญา และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรสมอไทยในชุมชนภาคอีสาน

5) วัดผลหลังการส่งเสริมความรู้ โดยใช้แบบวัดความรู้ และแบบวัดทัศนคติชุดเดิม

3.4 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

3.4.1 สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3.4.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพเครื่องมือ ได้แก่

- 1) ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)
- 2) ค่าความยากง่ายของแบบทดสอบความรู้
- 3) ค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ
- 4) ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ
- 5) ค่าประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1)

6) ค่าประสิทธิผลของผลลัพธ์ (E2)

7) ค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I)

3.4.3 สถิติทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ Paired t-test ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ผลการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสานในชุมชนภาคอีสาน ในชุมชนบ้านป่าเลี้ยว หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าเลี้ยว หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 5 คน พบว่า ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้การใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรคจากบรรพบุรุษ พ่อ แม่ ญาติพี่น้องและสืบต่อกันมาจนถึงรุ่นสู่รุ่น โดยใช้ส่วนราก ลำต้น เถา ใบ ยอดอ่อน ประคบ และต้มกิน บรรเทาอาการเจ็บป่วย เช่น อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดหลัง ปวดเอว ปวดหัว เป็นไข้ โรคข้อเข่าเสื่อม กระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันร่างกาย เป็นต้น

4.2) ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของคู่มือการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (E_1, E_2) ตามเกณฑ์ 80/80 และการวิเคราะห์หาค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของคู่มือ

พบว่า ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1) คิดเป็นร้อยละ 81.67 และประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2) คิดเป็นร้อยละ 87.86 ดังนั้น คู่มือการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสานในชุมชนภาคอีสาน จึงมีประสิทธิภาพ 81.67/87.86 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (ดังตารางที่ 1)

ส่วนค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของคู่มือมีค่าเท่ากับ 0.7250 หมายความว่า นิสิตระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีความรู้เพิ่มขึ้นและส่งผลให้นิสิตมีความก้าวหน้าทางการเรียนเพิ่มขึ้นหลังจากการใช้คู่มือส่งเสริมความรู้ ร้อยละ 74.60 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่สามารถใช้ได้ (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพของกลุ่มภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน (E1/E2)

ประสิทธิภาพของกลุ่ม	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	ร้อยละของคะแนนเฉลี่ย
ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E ₁)	20	16.33	0.95	81.67
ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E ₂)	20	17.83	0.73	87.86
ประสิทธิภาพของกลุ่มการเรียนรู้เท่ากับ 81.67/87.86				

ตารางที่ 2 ดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของกลุ่มภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน

ผลรวมคะแนนทดสอบความรู้ ก่อนการส่งเสริมความรู้	ผลรวมคะแนนทดสอบความรู้ หลังการส่งเสริมความรู้	จำนวนผู้เข้ารับ การส่งเสริมความรู้	คะแนนเต็ม แบบทดสอบ
469	738	42	20
ค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของหน่วยการส่งเสริมความรู้ เท่ากับ 0.7250			

4.3 ผลการศึกษาและเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน ก่อนการส่งเสริมและหลังการส่งเสริม

พบว่า นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยของความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน ก่อนการส่งเสริมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 11.17) และหลังการ

ส่งเสริม นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 17.58) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน พบว่า นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยความรู้หลังการส่งเสริมความรู้สูงกว่าก่อนการส่งเสริมความรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ดังตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน เพื่อสร้างเสริมความรู้ ทักษะ ทักษะของนิสิตก่อนและหลังการเรียนรู้

รายการ	ก่อนการส่งเสริมความรู้		ระดับความรู้	หลังการส่งเสริมความรู้		ระดับความรู้	t	df	p
	$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.				
ความรู้ (N=20)	11.17	0.82	ปานกลาง	17.58	0.59	มากที่สุด	-42.42	41	0.000*

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.4 ผลการศึกษาและเปรียบเทียบทัศนคติภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน ก่อนการส่งเสริมและหลังการส่งเสริม

พบว่า นิสิตมีทัศนคติต่อภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน ก่อนการส่งเสริมความรู้โดยรวมอยู่ในระดับเห็น

ด้วย ($\bar{X} = 2.88$) และหลังการส่งเสริมนิสิตมีคะแนนเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 2.90$) เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทัศนคติต่อภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน ก่อนและหลังการส่งเสริมความรู้ พบว่า นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยหลังการส่งเสริมความรู้มากกว่าก่อนการส่งเสริมความรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ดังตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ผลการศึกษาการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทัศนคติต่อภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน โดยใช้ Paired t-test ก่อนฝึกอบรมและหลังฝึกอบรม (n=42)

รายการ	ก่อนการส่งเสริมความรู้		ระดับทัศนคติ	หลังการส่งเสริม		ระดับทัศนคติ	t	df	p
	$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.				
ทัศนคติ (N=3)	2.88	0.65	เห็นด้วย	2.90	0.34	เห็นด้วย	-2.158	29	0.000*

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. อภิปรายผล

5.1 ผลการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนบ้านป่าเลี้ยว หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 5 คน พบว่า ส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ พ่อ แม่ ญาติพี่น้องและสืบต่อกันมาจนถึงรุ่นสู่รุ่น (คุณพ่อคำพันธ์ ตอนอ่อนเป้า, 2566: สัมภาษณ์) ใช้ส่วนราก ลำต้น เถา ใบ ยอดอ่อน ประคบและต้มกินบรรเทาอาการเจ็บป่วย (คุณแม่หัน ตอนอ่อนเป้า, 2566: สัมภาษณ์) ใช้รักษาอาการเจ็บป่วย เช่น อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ปวดหลัง ปวดเอว ปวดหัว เป็นไข้ โรคข้อเข่าเสื่อม กระตุกระบบภูมิคุ้มกันร่างกาย เป็นต้น (คุณแม่รัตน อ่อนนางไย, 2566: สัมภาษณ์) ส่วนมากชาวบ้านนิยมนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรค เพราะ ในสมัยก่อนการแพทย์ยังไม่มีเครื่องมือหรือยาจำนวนมากทำให้ชาวบ้านต้องหาสิ่งของที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่นเพื่อมาบรรเทาอาการเจ็บป่วย (คุณพ่อหนูอ่อน อินนารมย์, 2566: สัมภาษณ์) ยุคสมัยก่อนมีการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคอย่างแพร่หลาย เพราะประหยัดค่าใช้จ่ายหาได้ง่ายตามท้องถิ่น (คุณแม่หลอด อินนารมย์, 2566:

สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับ ฐานข้อมูลตำรายาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ และสถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก

การที่ผลปรากฏเป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากปราชญ์ท้องถิ่นทั้ง 3 คน มีพื้นฐานความรู้จากการสืบทอดองค์ความรู้ด้านการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรมาจากบรรพบุรุษที่เป็นหมอยาพื้นบ้านมาก่อน มีการนำสมุนไพรมาใช้ในการลองผิดลองถูก เมื่อทำการรักษาโรคหายกลายเป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทรงคุณค่าสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน

5.2 การพัฒนาคู่มือการส่งเสริมความรู้ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากผลการศึกษาประสิทธิภาพของคู่มือการส่งเสริมความรู้ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน มีประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 81.67/87.86 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80 แสดงให้เห็นว่า คู่มือการส่งเสริมความรู้ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสาน มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยผ่านกระบวนการการส่งเสริมตามขั้นตอนต่างๆ โดยมีกิจกรรมการส่งเสริมในคู่มือทั้งหมด

3 หน่วยการส่งเสริมความรู้ ได้แก่ หน่วยที่ 1 เรื่อง ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพืชสมุนไพร หน่วยที่ 2 เรื่อง พืชศาสตร์ของพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียง และหน่วยที่ 3 เรื่อง การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ซึ่งผ่านการประเมินความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ และมีดัชนีประสิทธิผล (E.I.) เท่ากับ 0.7250 หมายความว่า นิสิตมีความก้าวหน้าในการส่งเสริมร้อยละ 72.50 แสดงให้เห็นว่าคู่มือการส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงในชุมชนภาคอีสานมีความเหมาะสมกับนิสิตทำให้เกิดความสนใจ เพื่อให้มีความรู้และทัศนคติที่ดีต่อการส่งเสริมความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศน์ มหารัตน์กุล (2542: 113 - 114) ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง การใช้คนน้อย กว้างงาน แต่สามารถทำงานให้สำเร็จไม่ว่าจะเป็น การบรรลุความสำเร็จในรูปแบบของภารกิจนโยบาย เป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ ก็แล้วแต่ ผลงานที่สำเร็จได้ ใช้คนและทุนพอดิบกับงาน และยิ่งผลงานที่สำเร็จได้ใช้คนและทุนต่ำมากเท่าใด ยิ่งถือว่าเกิดประสิทธิภาพได้มากเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วชิริน ขวัญพะงัน (2553: 1) กล่าวว่า ประสิทธิภาพ (Effectiveness) หมายถึง แนวทาง หรือวิธีการกระบวนการหรือตัววัดนั้นสามารถตอบสนองจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ดีเพียงใด การประเมิน ประสิทธิภาพ ต้องประเมินว่าสามารถบรรลุความต้องการ ได้ดีเพียงใดด้วยการใช้แนวทางที่เลือกการนำไป ปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วรวิทย์ พงกษากุลนันท์ (2550: 1) กล่าวว่าประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง การปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Effectiveness is to do right things) หรือความสามารถ ในการดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จุดสำคัญของประสิทธิผลอยู่ที่ความสัมพันธ์ ระหว่างผลผลิตที่ถูกคาดหวังตาม วัตถุประสงค์ที่วางไว้และผลผลิตจริงที่มีขึ้น ศูนย์ประกัน คุณภาพการศึกษา สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับ งานวิจัยของ อรุณรัตน์ ปัญจะ กลิ่นเกษรและธวัชชัย ดาเชิงเขา (2563: 52-60) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การเปรียบเทียบประสิทธิผลระหว่างการรับประทานครู ร้างจิตต์ร่วมกับการอบพืชสมุนไพรกับการรับประทานครู ร้างจิตต์ในการลดระดับเอนไซม์โคเลสเตอรอลในเลือด ของเกษตรกรกลุ่มเสี่ยง ผลการวิจัย พบว่า การรับประทานครู ร้างจิตต์ร่วมกับการอบสมุนไพร มี

ประสิทธิภาพในการลดระดับเอนไซม์โคเลสเตอรอล มากกว่า การรับประทานครู ร้างจิตต์ เพียงอย่างเดียว โดย กลุ่มที่รับประทานครู ร้างจิตต์ร่วมกับอบสมุนไพรเกษตรกร กลุ่มเสี่ยงมีระดับเอนไซม์โคเลสเตอรอลอยู่ในระดับ ปกติ ร้อยละ 50.00 ส่วนกลุ่มที่รับประทานครู ร้างจิตต์ เพียงอย่างเดียวเกษตรกรกลุ่มเสี่ยงมีระดับเอนไซม์โคเลสเตอรอล อยู่ในระดับปกติ ร้อยละ 15.00 ซึ่ง บางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ Dutsadee Srithat และคณะ (2565: 29-40) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพ ประสิทธิผลของการสูดดมน้ำมันหอมระเหยสมุนไพรพื้นบ้านที่มีผลต่อความจำและอารมณ์ใน นักศึกษา ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านความจำกลุ่มที่ ได้รับการสูดดมน้ำมันหอมระเหยผักขงก่อนและหลัง ทดลองแตกต่างกัน กลุ่มที่ได้รับการสูดดมน้ำมันหอมระเหยหูเสือ โหระพา และน้ำมันแก้ว ความจำไม่แตกต่างกัน ($p < 0.05$) 2) ภาวะทางอารมณ์ กลุ่มที่ได้รับการสูดดม น้ำมันหอมระเหยผักขงรู้สึกตื่นตัวและตื่นเต้น เพิ่มขึ้น กลุ่มที่ได้รับการสูดดมน้ำมันหอมระเหยหูเสือ รู้สึกผ่อนคลายเพิ่มขึ้น กลุ่มที่ได้รับการสูดดมน้ำมันหอมระเหยโหระพารู้สึกผ่อนคลาย สนใจสิ่งที่กำลังทำ มองตนเองมีความสามารถ รู้สึกมีความสุข เป็นมิตรกับคนอื่น สนใจสิ่งต่าง ๆ และอยากเข้าสังคมเพิ่มขึ้น และกลุ่มที่ ได้รับการสูดดมน้ำมันแก้วก่อนและหลังการทดลองไม่ แตกต่างกัน ($p < 0.05$) ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัย ของ นิธินันท์ ปิติดอนันต์ศรีและสมบัติ อัปมระกา (2562: 27-42) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรในสวนรุกขชาติท่าสองคอน ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษา พบว่า คู่มือฝึกส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรในสวนรุกขชาติท่าสองคอนมีประสิทธิภาพ เท่ากับ 80.76/94.58 และมีดัชนี ประสิทธิภาพของคู่มือ (E.I.) เท่ากับ 0.760 ซึ่งบางส่วน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เขมสร ชันทะ และวรรณศักดิ์ พิจิตร บุญเสริม (2562 :20-32) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากมะกรูดในการดับกลิ่นของ มูลนิธิสิ่งแวดล้อมศึกษา (เสลภูมิ) สำหรับนักเรียน โรงเรียนบ้านดงหวาย ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษา พบว่า คู่มือการส่งเสริม การใช้ประโยชน์จากมะกรูดในการดับกลิ่นมีประสิทธิภาพ เท่ากับ 80.30/89.65 และมีดัชนีประสิทธิผลของคู่มือการ ส่งเสริม (E.I.) เท่ากับ 0.8324 นักเรียนเข้าร่วมการ

ส่งเสริมมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ร้อยละ 83.24 ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยศพล พันธุ์เนียม และคณะ (2561:17-26) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาคู่มือการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในป่าชุมชนบ้านแก้ง ตำบลแก้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัย พบว่าประสิทธิภาพของคู่มือฝึกอบรม มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 80.10/91.37 ส่วนดัชนีประสิทธิผลของคู่มือฝึกอบรม เท่ากับ 0.6107

การที่ผลปรากฏเป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากคู่มือการส่งเสริมความรู้ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์ปรีียงในชุมชนภาคอีสาน ได้มีการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ จำนวน 3 คน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบคู่มือ แผ่นพับแบบทดสอบความรู้ และแบบวัดทัศนคติ โดยได้คำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาในการปรับปรุงเครื่องมือจากนั้นนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อให้ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น คู่มือจึงมีเนื้อหาที่ครอบคลุม และเหมาะสมในการส่งเสริมความรู้ นอกจากนี้ผู้ส่งเสริมได้มีการเตรียมความพร้อม โดยใช้กระบวนการการอธิบาย สอดแทรกกิจกรรมระหว่างการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในเนื้อหาการสอน จึงทำให้ผู้เรียนมีความรู้เพิ่มมากขึ้น

5.3 ผลการศึกษาและเปรียบเทียบความรู้ เกี่ยวกับภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์ปรีียงในชุมชนภาคอีสาน ก่อนและหลังการส่งเสริมความรู้

ผลการศึกษา พบว่า นิสิตมีความรู้ ก่อนการส่งเสริมความรู้โดยรวมอยู่ใน ระดับกลางเท่ากับ 11.17 และหลังการส่งเสริมความรู้มีคะแนนเฉลี่ยความรู้โดยรวมอยู่ใน ระดับมากที่สุด เท่ากับ 17.58 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้ก่อนและหลังการส่งเสริมความรู้ พบว่า นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยความรู้หลังการส่งเสริมสูงกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p < .05$) แสดงให้เห็นว่า คู่มือการส่งเสริมความรู้มีเนื้อหาที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย สามารถทำให้นิสิตเกิดความรู้และเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น ซึ่งสอดคล้องตามแนวคิดของ วิจารณ์ พานิช (2548: 5-6) ได้กล่าวว่า “ความรู้” นั้น มีหลายนัยและหลายมิติ คือความรู้คือ สิ่งนำไปใช้จะไม่หมดหรือสูญสิ้นไป แต่จะยิ่งงอกเงยหรืองอกงามขึ้น ความรู้คือ สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ

ความรู้เกิดขึ้น ณ จุดที่ต้องการใช้ความรู้ นั้น ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับบริบทและกระตุ้นให้เกิดขึ้นน้อยความต้องการ ซึ่งในยุคแรก ๆ ของการพัฒนาด้านการจัดการความรู้มองว่าความรู้มาจากการจัดระบบและตีความสารสนเทศตามบริบท ซึ่งสารสนเทศก็ได้มาจากการประมวลข้อมูลดังนั้นความรู้จะไม่มีประโยชน์เลยถ้าไม่นำไปสู่การกระทำหรือการตัดสินใจ ซึ่งสอดคล้องตามแนวคิดของ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2552: 181-184) ได้ให้คำอธิบายว่า ความรู้ หมายถึง สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจหรือสารสนเทศ ที่ได้รับมาจากรับประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิดหรือการปฏิบัติองค์วิชาในแต่ละสาขารวมทั้งสารสนเทศผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยไม่จำกัดช่วงเวลา ซึ่งสอดคล้องตามแนวคิดของ บุรชัย ศิริมหาสาร (2550: 24) ได้ให้ความหมายของความรู้ไว้ว่า ความรู้คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับความรู้อื่นจนเกิดความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปาณิสรา เศวตโชติธนากร (2565: 481-498) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ความรู้ ทัศนคติและการใช้กัญชาในพื้นที่อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ทัศนคติและการใช้กัญชาโดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ผลการวิจัย พบว่า ความรู้ ทัศนคติและการใช้กัญชาของประชาชน มีความรู้เกี่ยวกับกัญชาอยู่ในระดับปานกลาง ระดับทัศนคติเกี่ยวกับกัญชา พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ผลการศึกษาเปรียบเทียบความรู้ พบว่า เพศชายและเพศหญิงมีความรู้ใกล้เคียงกัน ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณศักดิ์ พิจิตร บุญเสริม (2557 : 150) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนากิจกรรมสิ่งแวดล้อมโดยใช้กระบวนการสีเขียว (Green Poem) สำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา ผลการศึกษา พบว่า หลังการพัฒนา กิจกรรมสิ่งแวดล้อมโดยใช้กระบวนการสีเขียว (Green Poem) ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก่อนเข้าร่วมการพัฒนา กิจกรรมของ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนน

เฉลี่ยเท่ากับ 16.00 คะแนน ซึ่งมีความรู้ในระดับปานกลาง และหลังการเข้าร่วมกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 26.46 คะแนน ซึ่งมีระดับความรู้ในระดับมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนและหลังกิจกรรม ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้หลังกิจกรรมมากกว่าก่อนกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ อนุวัฒน์ จวนสาและน้ำทิพย์ คำแร่(2566: 33-47) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การส่งเสริมองค์ความรู้ความรู้อยู่เกี่ยวกับพืชสมุนไพรทำให้อนหลับเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผลการวิจัย พบว่า สมุนไพรทำให้อนหลับในท้องถิ่นจำนวน 4 ชนิด ได้แก่ ขี้เหล็ก กัญชา ชุมเห็ดไทย และพวงชมพูดอกขาว กลุ่มมีประสิทธิภาพเท่ากับ 86.66/82.17 และมีดัชนีประสิทธิผล (E.I.) เท่ากับ 0.6866หมายความว่า นักเรียนมีความก้าวหน้าในการส่งเสริมร้อยละ 68.66 นักเรียนมีความรู้และทัศนคติหลังการส่งเสริมสูงกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่มีระดับชั้นต่างกัน มีความรู้และทัศนคติต่อทำให้อนหลับไม่แตกต่างกัน ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปานชนก ภูเดชและคณะ (2566: 15-28) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมการใช้พืชสมุนไพรป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของชาวมุสลิม ตำบลตะโปยยะ อำเภอยี่งอ จังหวัดนราธิวาส ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ในระดับสูง ร้อยละ 77.78 มีเจตคติอยู่ในระดับดี ร้อยละ 96.38 และมีพฤติกรรมอยู่ในระดับสูง ร้อยละ 73.39 ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ สายจิต สุขหนูและคณะ (2565: 2920-2935) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาและองค์ความรู้การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของหมอพื้นบ้าน: กรณีศึกษาหมอพื้นบ้านในตำบลชมพู อำเภอแม่ปราง จังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า 1) หมอพื้นบ้านมีตำรายาทั้งหมด 33 ตำรับ มีจำนวนสมุนไพรทั้งหมด 146 ชนิด มีตำรายาที่ใช้ในการรักษากลุ่มอาการทางระบบไหลเวียนโลหิตมากที่สุดและมีตำรายาที่น่าสนใจ 8 ตำรับ 2) หมอพื้นบ้านมีองค์ความรู้การใช้สมุนไพรอย่างสมเหตุสมผลอยู่ในระดับต่ำ ร้อยละ 60 และพฤติกรรมการใช้สมุนไพรอย่างสมเหตุสมผลอยู่ในระดับต่ำ ร้อยละ 50 3) หมอพื้นบ้านมีการใช้สมุนไพรซ้ำมากที่สุด คือ ขาวเย็นเหนือ ขาวเย็นใต้ จากการวิเคราะห์ค่า

การใช้พืชสมุนไพร ได้เท่ากับ 1.0 และค่าความสอดคล้องของการใช้พืชสมุนไพร ได้เท่ากับ 0.58

การที่ผลปรากฏเป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากคู่มือการส่งเสริมความรู้ภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์ปรี้งในชุมชนภาคอีสาน ได้มีการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ จำนวน 3 คน เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบคู่มือ แผ่นพับ แบบทดสอบความรู้ และแบบวัดทัศนคติ โดยได้คำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาในการปรับปรุงเครื่องมือ จากนั้นนำส่งผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อให้ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น คู่มือจึงมีเนื้อหาที่ครอบคลุม และเหมาะสมในการส่งเสริมความรู้ นอกจากนี้ผู้ส่งเสริมได้มีการเตรียมความพร้อม โดยใช้กระบวนการการอธิบาย สอดแทรกกิจกรรมระหว่างการสอน เพื่อให้มนต์เกิดความสนใจในเนื้อหาการสอน จึงทำให้นิสิตมีความรู้เพิ่มมากขึ้น

5.4 ผลการศึกษาและเปรียบเทียบทัศนคติต่อภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์ปรี้งในชุมชนภาคอีสาน ก่อนและหลังการส่งเสริมความรู้

ผลการศึกษา พบว่า นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติก่อนการส่งเสริมความรู้โดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยเท่ากับ 2.88 และหลังการส่งเสริมความรู้มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย เท่ากับ 2.90 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทัศนคติก่อนและหลังการส่งเสริมความรู้ พบว่า นิสิตมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติหลังการส่งเสริมความรู้สูงกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p < .05$) แสดงให้เห็นว่า คู่มือการส่งเสริมความรู้ มีเนื้อหาที่น่าสนใจและมีกิจกรรมประกอบระหว่างการส่งเสริมความรู้ สามารถทำให้นิสิตเกิดความสนใจในเรื่องสมุนไพรมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประยูร วงศ์จันทร์ (2559: 73) ได้กล่าวว่า ทัศนคติเป็นการแสดงออกมาซึ่งการตัดสินใจจากการประเมินค่าหรือทัศนะเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งในการแสดงออกมานี้จะต้องอาศัยพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์และพฤติกรรมระหว่างบุคคล เป็นเครื่องช่วยในการพิจารณาและประเมินค่า ก่อนที่มีการตัดสินใจแสดงออก ซึ่งการแสดงออกความคิดเห็นนี้อาจจะเป็นในทางเห็นด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ รังสรรค์ โฉมยา (2553: 325) ได้กล่าวว่า ทัศนคติ

หมายถึง ความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งไม่มีถูกผิด เป็นเรื่องของความคิดส่วนตัวเฉพาะแต่ละบุคคล เช่น ทักษะคติของประชาชนมีการดำเนินงานตามนโยบายของ รัฐบาล คำว่าทัศนคติ แม้ว่าจะมีคำว่า “คติ” มาต่อท้ายแต่ ก็ยังมีความหมายเหมือนกับคำว่า “ทัศนะ” หรือ “ทรรศนะ” ซึ่งหมายถึงแนวความคิดของบุคคลเท่านั้นไม่ ครอบคลุมถึงลักษณะความประพฤติหรือการปฏิบัติของ บุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฐริทัต สิงหเสน (2556: 132) ได้กล่าวว่า ทัศนคติ หมายถึง ความรู้ ความ เข้าใจ อารมณ์และความรู้สึก และมีแนวโน้มการปฏิบัติที่ มีต่อสิ่งต่าง ๆ เรื่องราว และประเด็นต่าง ๆ ซึ่งจะเกิดการ ประเมินค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใดบุคคลหนึ่ง และ สถานการณ์ในทิศทางใดทิศทางหนึ่งอาจจะไปในทาง สนับสนุนหรือคัดค้านก็ได้ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจาก ประสบการณ์การเรียนรู้ ความเชื่อและค่านิยม โดย สามารถแสดงความรู้สึกเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย เชิง บวกหรือเชิงลบ แล้วมีแนวโน้มส่งผลต่อระดับพฤติกรรม ที่จะแสดงออกต่อสถานการณ์หรือประเด็นดังกล่าว ซึ่ง บางส่วนซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาภัสรา สุวรรณ สิงห์, ไพบุลย์ ลิ้มมณี (2563: 1-14) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในชุมชน สำหรับ นักเรียนโรงเรียนบ้านหนองคูตำบลหนองปลิง อำเภอ เมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ก่อนการส่งเสริม นักเรียนมีทัศนคติอยู่ในระดับไม่แน่ใจ และหลังการ ส่งเสริมนักเรียนมีทัศนคติอยู่ในระดับเห็นด้วยเมื่อ เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยทัศนคติก่อนและหลังการ ส่งเสริม พบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติหลังการ ส่งเสริมมากกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธพล ไตร ทิพย์ (2556: 31) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการ ปลูกผักกักจากสารพิษในครัวเรือน เพื่อการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม บ้านกุดเป่ง ตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัย พบว่า หลังการส่งเสริม มีคะแนนเฉลี่ยทัศนคติสูงกว่าก่อนการส่งเสริมแสดงให้เห็นว่าการส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยจากสารพิษใน ครัวเรือนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ชาวบ้านบ้านกุด เป่ง ตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีผลทำให้ทัศนคติของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น อย่างมี นัยสำคัญที่ระดับ .05 ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัย ของ จิรวรรณ ปลื้มชัยภูมิ และชฎาพร เสนาคูณ (2562:

61-75) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาคู่มือการส่งเสริม การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนมีทัศนคติสูงกว่าก่อนการส่งเสริมอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับ งานวิจัยของ จิตตรานนท์ จันทะเสน (2563: 31) ได้ ศึกษาวิจัย เรื่อง ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการเป็น สำนักงานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของบุคลากรสาย สนับสนุนใน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผลการศึกษา พบว่า บุคลากรสายสนับสนุนในมหาวิทยาลัย มหาสารคาม มีค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับสำนักงานที่เป็น มิตรกับสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมากที่สุด ทัศนคติอยู่ใน ระดับเห็นด้วย และมีพฤติกรรมการเป็นสำนักงานที่เป็น มิตรกับสิ่งแวดล้อมโดยรวมอยู่ในระดับมาก และมีการ ปฏิบัติงานต่างกัน มีพฤติกรรมการเป็นสำนักงานที่เป็น มิตรกับสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ทาง สถิติที่ระดับ .05 ซึ่งบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤติเดช มิ่งไม้ (2560: 56-69) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการใช้ยาสมุนไพรของผู้สูงอายุที่ มีโรคเรื้อรังใน อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้ยาสมุนไพรอยู่ในระดับปาน กลาง

การที่ปรากฏเช่นนี้ เนื่องจากการศึกษาและ เปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงมี แบบทดสอบวัดความรู้และแบบวัดทัศนคติก่อนและหลัง การส่งเสริมความรู้ ที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหา ซึ่งมิ การหาคุณภาพเครื่องมือผ่านผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน จึงทำ ให้เครื่องมือมีความเหมาะสมกับเนื้อหา มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เหมาะสมแก่ การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียง นอกจากนี้ผู้วิจัยได้มีการเตรียมความพร้อม ความเข้าใจ ในเนื้อหา จึงทำให้นิสิตระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีความรู้ และทัศนคติต่อพืชสมุนไพรเถาวัลย์เปรียงที่ไม่แตกต่าง กัน

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรศึกษาข้อมูลและทำความเข้าใจในคู่มือภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์ปริยงในชุมชนภาคอีสาน ก่อนนำไปใช้ประโยชน์จริง

2) บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาคู่มือภูมิปัญญาและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรเถาวัลย์ปริยงในชุมชนภาคอีสาน นำไปใช้ประโยชน์ในการให้การศึกษาและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่น่าสนใจได้

6.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการสร้างสื่อต่าง ๆ ในการเผยแพร่ให้ความรู้แก่บุคคลที่สนใจ เช่น วีดีโอ วีดีทัศน์ โปสเตอร์ แผ่นพับและอื่นๆ

2) ควรมีการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคในชุมชน ครั้วเรือน ให้มากขึ้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในชุมชน และเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความรู้ภายในชุมชน

7. เอกสารอ้างอิง

- Dutsadee Srithatและคณะ. (2565). ประสิทธิผลของการสูดดมน้ำมันหอมระเหยสมุนไพรพื้นบ้านที่มีผลต่อความจำและอารมณ์ในนักศึกษา. *วารสารการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก*, 1(1), 29-40.
- กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. 2546. *ประมวลผลงานวิจัยด้านพืชวิทยา ของสถาบันวิจัยสมุนไพร เล่ม 1*. โรงพิมพ์การศาสนา: กรุงเทพมหานคร.
- กฤติเดช มิ่งไม้. (2560). ความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมการใช้ยาสมุนไพรของผู้สูงอายุที่มีโรคเรื้อรังใน อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารวิชา*, 36(2), 56-69.
- เขมสร ขันทะ และวรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม. (2562). การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากมะกรูดในการดับกลิ่นของมูลนินิสั่งแวดล้อมศึกษา (เสลภูมิ) สำหรับนักเรียนโรงเรียนบ้านดงหวาย ตำบลเกาะแก้ว อำเภอสเลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย*, 5(1), 20-32
- คุณพ่อคำพันธ์ ดอนอ่อนบัว. (28 กุมภาพันธ์ 2566) สัมภาษณ์โดย. ดนุพร ดอนอ่อนบัว. ขอนแก่น.
- คุณพ่อหนูอวน อินนารมย์. (29 กุมภาพันธ์ 2566) สัมภาษณ์โดย. ดนุพร ดอนอ่อนบัว. ขอนแก่น.
- คุณแม่ รันดร อ่อนนางไย. (28 กุมภาพันธ์ 2566) สัมภาษณ์โดย. ดนุพร ดอนอ่อนบัว. ขอนแก่น.
- คุณแม่หลอด อินนารมย์. (29 กุมภาพันธ์ 2566) สัมภาษณ์โดย. ดนุพร ดอนอ่อนบัว. ขอนแก่น.
- คุณแม่หัน ดอนอ่อนบัว. (28 กุมภาพันธ์ 2566) สัมภาษณ์โดย. ดนุพร ดอนอ่อนบัว. ขอนแก่น.
- จิตตรานนท์ จันทะเสน. (2563). ความรู้ ทักษะคิด และพฤติกรรมการใช้สำนักงานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของบุคลากรสายสนับสนุนใน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. *วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย*, 3(4), 31.
- จิรวรรณ ปลื้มชัยภูมิ และชฎาพร เสนาคุน. (2562). การพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง. *วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย*, 2(6), 61-75.
- จิรวรรณปลื้มชัยภูมิ และชฎาพร เสนาคุน. (2562). การพัฒนาคู่มือการส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ด้านอาหารและยาในวนอุทยานชีหลง. *วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย*, 2(6), 61-75.
- นิธินันท์ ปิตอนันต์ศรี และสมบัติ อัมระภา. (2562). การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรในสวนรุกขชาติทำสองคอนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย*, 2(4), 27-42
- บุรชัย ศิริมหาสาร. (2550). *ความหมายของความรู้. โครงการวิจัยสิ่งแวดล้อม*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประยูร วงศ์จันทร์. (2559). *วิทยาการสิ่งแวดล้อม*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประเวศน์ มหารัตน์กุล. (2542). การบริหารทรัพยากรมนุษย์แนวทางใหม่. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น)
- ปาณิสรา เศวตโชติธนากร (2565). ความรู้ ทักษะคิดและการใช้กัญชาในพื้นที่อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว ทักษะคิดและการใช้กัญชาโดยจำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ. *วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ*, 2 (5), 481-498.

- ปานชนก ภูเดชและคณะ. (2566). ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมการใช้พืชสมุนไพรป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของชาวมุสลิม ตำบลตะโปเยาเย อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส. วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ, 16(1), 15-28
- พัชรพล ไตรทิพย์. (2556). การส่งเสริมการปลูกผักกาดจากสารพิษในครัวเรือน เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บ้านกุดเป่ง ตำบลแก่งเลิงจาน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. โครงการวิจัยวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภูริทัต สิงหเสน. (2556). จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน. สงขลา: บริษัท นาคิลป์โฆษณา จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหิดล คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล. (2563). ใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพร. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.si.mahidol.ac.th/Th/healthdetail.asp?aid=1535>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2563].
- ยศพล พันธุ์เนียม และคณะ. (2561). ได้ศึกษา การพัฒนาคู่มือการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในป่าชุมชน บ้านแก่ง ตำบลแก่ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย, 1(5), 17-26.
- รังสรรค์ โฉมยา. (2553). *Psychology จิตวิทยา: พื้นฐานในการทำควาเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วรรณศักดิ์พิจิตร บุญเสริม. (2562). การพัฒนากิจกรรมสิ่งแวดล้อมโดยใช้กระบวนการสีเขียว (Green Poem) สำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา. วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย, 3(1), 150
- วัชริน ขวัญพะงัน. (2553). ความหมายของประสิทธิภาพและประสิทธิผล. [ออนไลน์]. ได้จาก : <http://gotoknow.org/blog/watcharin2008/226830>. [สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2566].
- วรัท พงกษากุลนันท์. (2550). ความหมายประสิทธิภาพ ประสิทธิผล. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- วิจารณ์ พานิช. (2548). *การจัดการความรู้กับการบริหารราชการไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2552). “ความรู้” สารานุกรมวิชาชีพครู เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสสมโภชฉลองเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.
- สายจิต สุขหนูและคณะ. (2565). ภูมิปัญญาและองค์ความรู้การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรของหมอพื้นบ้าน: กรณีศึกษาหมอพื้นบ้านในตำบลชมพู อำเภอมะปราง จังหวัดพิษณุโลก. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 10(7), 2920-2935
- องค์การเภสัชกรรม กระทรวงสาธารณสุข. (2554). *การบริหารจัดการองค์ความรู้*. [ออนไลน์]. ได้จาก: <https://www.si.mahidol.ac.th/sidoctor/e-pl/articleDetail.asp?id=21>. [สืบค้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2563].
- อนุวัฒน์ จวนสาและน้ำทิพย์ คำแร่. (2566). การส่งเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรทำให้ออนไลน์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย, 6(1), 33-47
- อรุณรัตน์ ปัญจะ กลิ่นเกษรและรัชชัย ดาเชิงเขา. (2563). การเปรียบเทียบประสิทธิผลระหว่างการรับประทานวันรางจืด ร่วมกับการอบสมุนไพรกับการรับประทานวันรางจืดในการลดระดับเอนไซม์โคเลสเตอรอลในเลือดของเกษตรกรกลุ่มเสี่ยง. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด, 20(1), 52-60.
- อาภัสรา สุวรรณสิงห์ และไพฑูรย์ ลิ้มมณี. (2563). การส่งเสริมการอนุรักษ์พืชสมุนไพรในชุมชน สำหรับนักเรียนโรงเรียนบ้านหนองคู ตำบลหนองปลิง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย, 3(2), 1-14.